

PIJPENFABRICAGE IN VENLO I

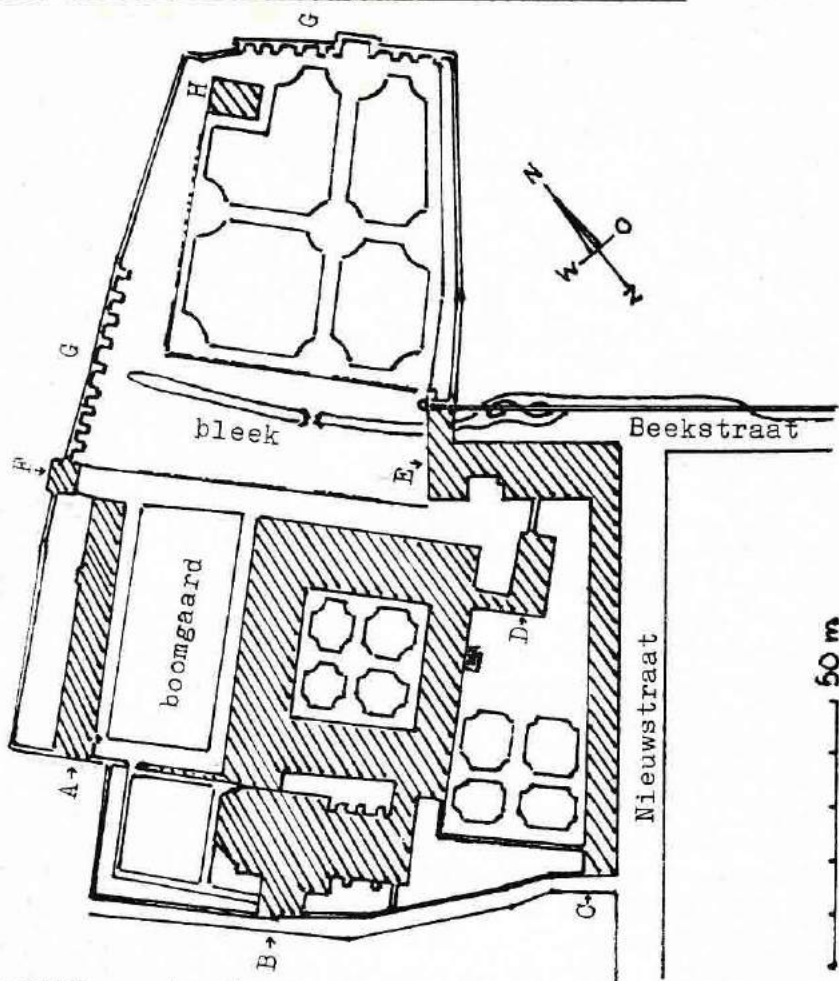
door F.F.Kompier

Achtergronden

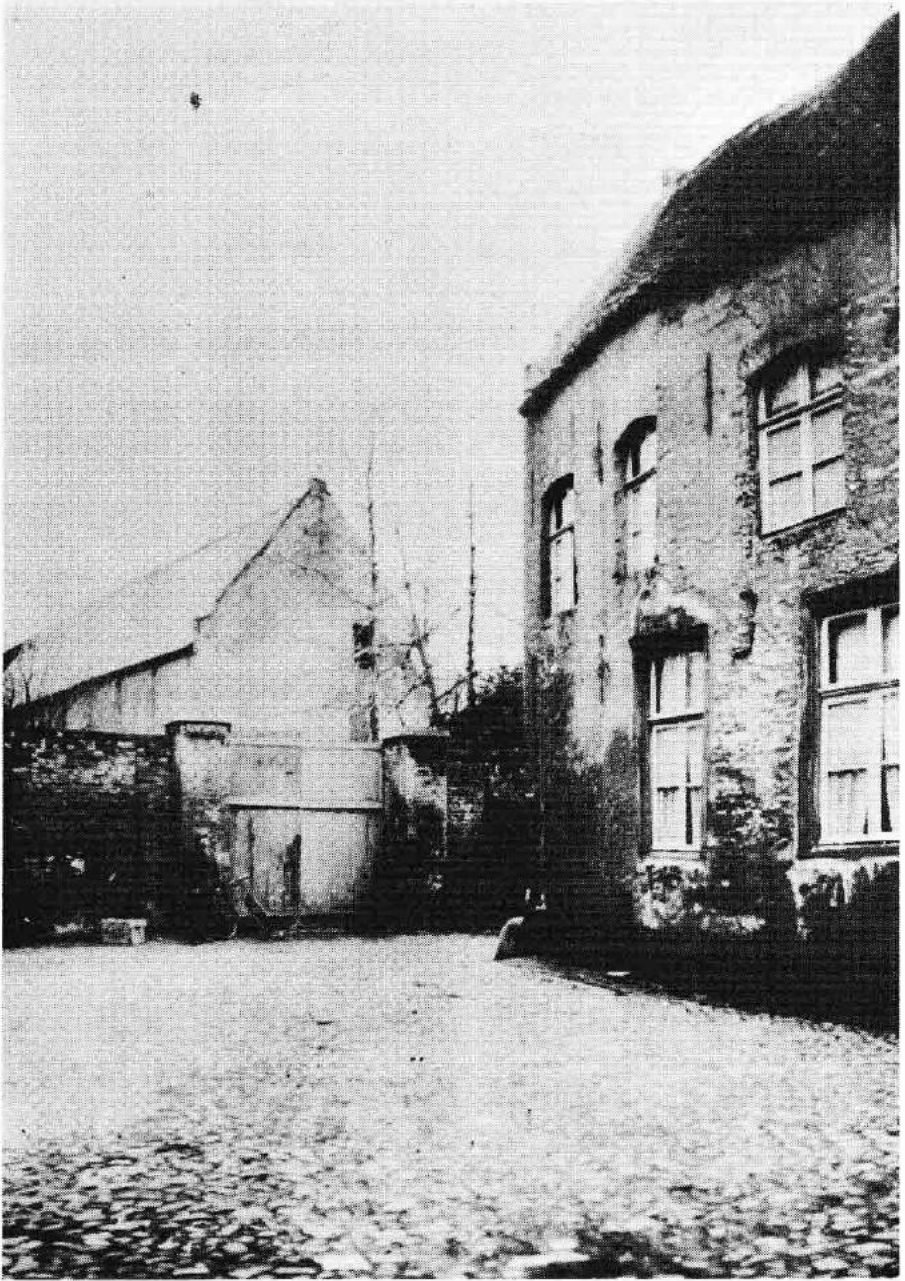
De beperkende maatregelen die Frederik II, de koning van Pruisen, in 1754 de invoer oplegde in de vorm van een accijns van 2,50 gulden op elke gros Hollandse pijpen, om niet lang daarna zelfs alle pijpeninvoer volledig te verbieden door deze tot contrabande te verklaren, was al een behoorlijke klap voor de Goudse nijverheid. Nog erger was de concurrentie die Gouda werd aangedaan door de pijpmakers uit wat we voor het gemak maar 'het Westerwaldgebied' noemen. Ook niet Westerwaldplaatsen als Vallendar, Siegburg, Keulen en Frechen hebben ertoe bijgedragen, dat de Goudse pijpindustrie in de tweede helft van de 18e eeuw hard achteruitging. (1) Er had zich zagezegd 'vor der Haustür der Niederländer' een concurrentie ontwikkeld, waartegen de Goudse pijpmakers zich wel moesten verzetten. Zonder veel resultaat overigens.

In de tweede helft van de 18e eeuw werden in ons land de rijken steeds rijker en de armen steeds armer. Wie geld had, liet het geld voor zich werken, zonder dat het geld aan de gewone man ten goede kwam. Nog erger was de toestand in de Generaliteitslanden, waartoe sinds 1715 ook Venlo behoorde. Nam de handel de eerste 25 jaren van het stadhouderschap van Willem V (1751-1795) nog sterk toe, vooral in de lange vredesperiode na de Zevenjarige oorlog (1756-1763) en ook omdat veel regenten in 1748 uit hun ambten waren gezet en hun geld in de handel hadden gestoken, na de Vierde Engelse oorlog (1780-1784) echter was het met de materiële voorspoed van de Republiek gedaan. In 1795 wordt Venlo een deel van Frankrijk. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was de Bataafse Republiek geworden, dankzij de hulp van de Franse 'Sansculotten'. Die moesten wel gekleed en gevoed worden. Het Haagse Verdrag met Frankrijk regelde o.a. f100.000.000 aan oorlogskosten, en behalve Venlo, Maastricht en Staats-Vlaanderen kregen de Fransen ook de vrije vaart op de Schelde, de Maas en de Rijn. De hele linkerzijde van de Rijn was trouwens Frans gebied geworden. Bracht de komst van de 'Sansculotten' aanvankelijk nog meer armoede en ellende, de Franse ambtenaren zorgden al gauw door hun gedegen bestuur voor een nieuwe economische ordening. Juist door de inlijving bij het grote Frankrijk kon het hele gebied van de Maas en dus ook Venlo, dat in 1798 zo'n kleine 4000 zielen telde, in contact komen met alle markten in dat Franse rijk.

Plattegrond complex Mariaweide in het jaar 1798

- A Verblijf pensionaires
Dit werd de eigenlijke pijpenfabriek
- B Kerk en klooster
- C Tot dan aan particulieren verhuurde kleine woningen. Drie poorten vanaf de Nieuwstraat geven toegang tot het kloostercomplex.
- D Oud gastenhuis en houtopslag
- E Turfschuur, washuis, waterradhuis, brouwhuis en schuur. De beek stroomt onder de noordwestelijke stadsmuur door, via de bleek weer verder langs de Beekstraat.
- F Schuur
- G Oude stadsmuur
- H Kapel in de tuin

Mariaweide. Pijpenfabriek van Lenssen. Gezien vanaf de voorzijde (A).

De handel en de scheepvaart leven weer op, en we zien dan ook de opkomst van een industriële ontwikkeling in Venlo (2). Die werd mede teweeggebracht door Napoleons politiek tegen Engeland. Na 1800 zien we een jeneverstokerij, fabrieken voor zeep, zout en bietsuiker, en tenslotte ook een pijpenfabriek.

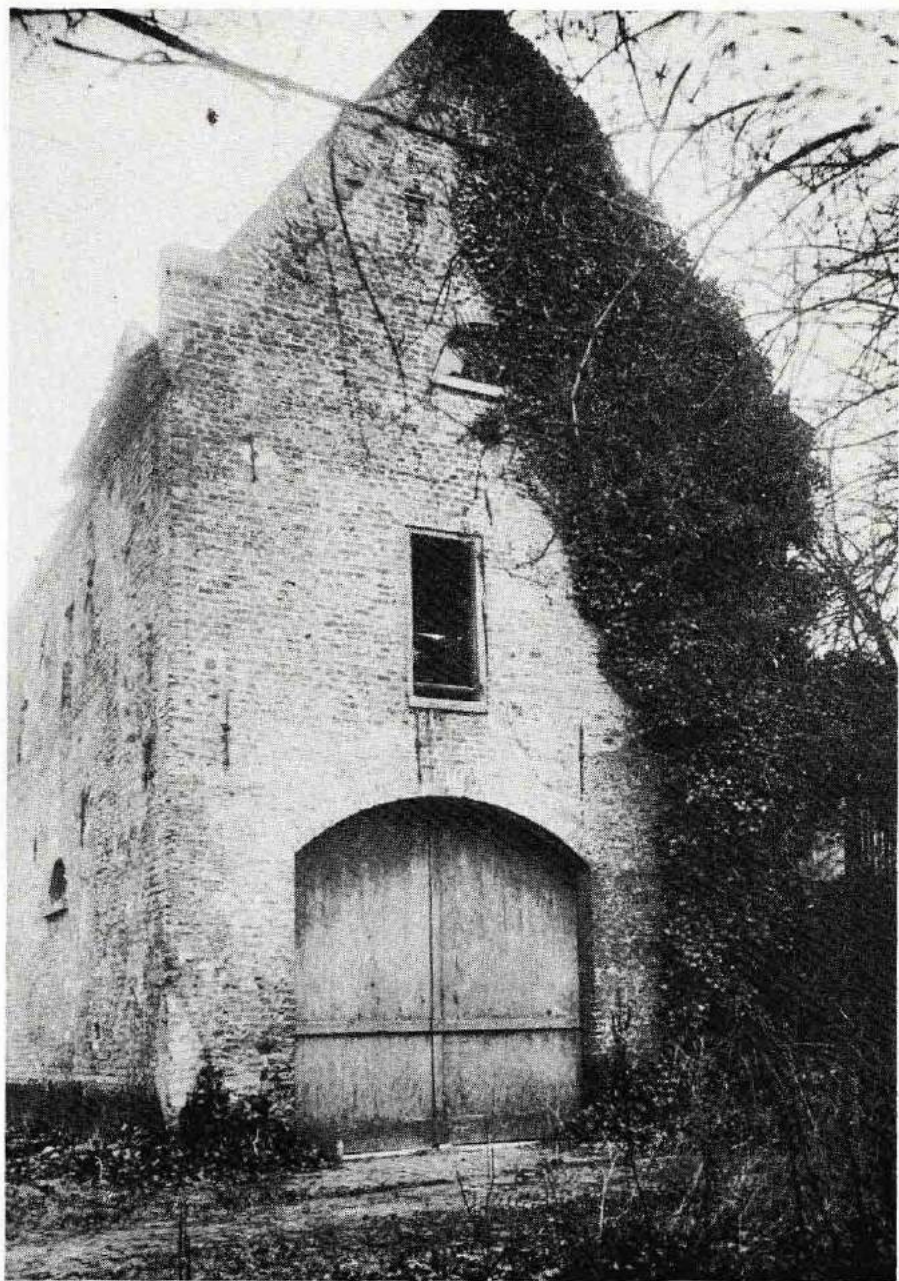
De pijpenfabriek van Jean Lenssen

Hoewel tot nu toe geen pijpen met zekerheid aan een lokale pijpmaker toe te schrijven zijn, loonde het onderzoek in de Gemeentelijke Archiefdienst van Venlo toch de moeite, omdat daarbij enige namen boven water kwamen, die voor leden van de Pijpelogische Kring Nederland niet onbekend zijn, maar die toch niet in Nederland gezocht werden, en daarom des te interessanter zijn.

Tot dat onderzoek was ik gekomen door een artikeltje in een gestencild periodiek over Venlo's historie uit 1953 (2). Het handelde over ene Jean Lenssen, die in het begin van de 19e eeuw een pijpenfabriek had in een langwerpige gebouw van het voormalige klooster Mariaweide. Uit dit klooster waren in 1798 de zusters verdreven, die tot dan bekend stonden onder de naam Regularissen of Besloten Juffrouwen of ook wel Witte Vrouwen. Zij hadden in hun levensonderhoud voorzien door te spinnen, weven en borduren, terwijl zij ook onderwijs hadden gegeven(4). Het complex is rond 1802 in het bezit van Jean Lenssen, die overigens zelf uit wat toen voor het gemak maar Pruisen genoemd werd afkomstig was, nl. uit het arrondissement Crefeld. Hij was - waarschijnlijk in 1772 - te Rheydt geboren. Hij had het op zijn 35e wat je noemt 'gemaakt', want hij bezat toen een bietsuikerraffinaderij, een fabriek van pijpen, pennen, was, ouwel (om brieven dicht te plakken), azijn en aardewerk, een wijnhandel, en bovendien was hij expediteur en eigenaar van schepen (5).

Vijf jaar later horen we niets meer over azijn of aardewerk, maar hij heeft er dan wel een zeepfabriek bij (6). Hij heeft dan een raffinaderij waarin tussen mei en oktober 1812 8 werklieden heeft, die 800 kg suiker produceren. In de zeepziederij werken 6 mensen die goed zijn voor honderd ton van elk 120 kg, terwijl 23 mensen zich bezighouden met het vervaardigen van zeshonderdduizend pennen. Maar in de pijpenfabriek had hij 74 mensen werken, die '3 mille gross chaque à 12 Douzaine' maakten. (zie afbeelding)

In 1804 hoorde hij tot de vijf fabrikanten, die onder het voorzitterschap van de burgemeester na een desbetreffend decreet

Mariaweide. De pijpenfabriek gezien vanaf de bleek, voor de afbraak in ca. 1940.

Etat & Situation des Fabriques du Sieur J. Lenssen

Mat. Mater. des Nombres Fabriques a Metres	Nombres D'arbres	Quantité D'objets fabriques
2 Chaudieres 25 fûts 2 Crapots 2 Barriques 200 litres de vin de raisin	8	haut/cout Hollandois
15 Metres Tipes	14	3 Mille groll (eau à 12 boucanes)
1 Chaudiere	6	haut tonner depuis à 120 f.
13 Metres	23	1er Cent Metres Rames.

Vendu le 4ème jour 1812
Jean Lenssen.

van Napoleon, de voorloper voor wat later een Kamer van Koophandel genoemd zou worden, oprichtten (7). In 1806 werd hij zelfs raadslid, wel een bewijs dat hij tot de Venlose upper ten behoorde.

In de 'Staat der Bevolking van de Stad en Bantuin Venloo opgenomen in January 1815' vinden we de volgende gegevens over hem en zijn gezin. Tussen haakjes staan de leeftijden, zoals die voor 1820 waren opgenomen. Men nam het toen blijkbaar niet zo nauw met de leeftijden.

Naam	Voornaam	Geboorteplaats	Leeftijd	Godsdienst
Lenssen	Jean	Rhijd	41 (48)	reform.
Melsbach	Agnesia	Crefeld	42 (50)	
Lenssen	Georg	Rhijd	20	
Lenssen	Elise	"	19	
Lenssen	Johanne	"	18	
Lenssen	Wilhelmine	"	16 (21)	
Lenssen	Julia(na)	"	15 (20)	
Lenssen	Hendrick	"	13 (18)	
Lenssen	Gustave	Venloo	10	
Lenssen	Marie	"	9 (14)*	

Lenssen	Julius	Venloo	7 (10)
Lenssen	Carl	„	6 (8)
Lenssen	Sophie	„	1 (6)

*
Zijn oudste kinderen zijn in 1820 blijkbaar getrouwd en verhuisd, terwijl Gustave mogelijkerwijs gestorven is. Terugtelend komen we op een geboortjaar uit van 1774 of 1772. Andere hier niet ter zake doende gegevens laten 1772 wel als het meest waarschijnlijkste jaartal naar voren komen.

Wat weten we nu over zijn pijpfabriek? De gegevens in het archief (8) liggen niet bepaald op chronologische volgorde. Veel moet verloren zijn gegaan. Wat ik vond, zijn soms duidelijk kladjes, waarin een ambtenaar enige gegevens bij elkaar heeft gezet, die blijkbaar nodig waren om lijsten samen te stellen voor het departementaal en provinciaal bestuur. Soms kon ik het origineel niet terug vinden, dat gebruikt werd voor het artikel van dertig jaar geleden.

jaar	aantal werklieden	aantal pijpen	geschatte waarde	gemiddeld dagloon
1802				
1804				
1809	60	2.000.000	50.000 frs	
1810	60	2.000.000		
1811	60	2.000.000		
1812	74		45.000 frs	1,25 fr

3 meesters
70 werklieden
1 klerk

Van januari tot en met mei is de maandproductie 170.000 pijpen. Over de maanden juni, juli, augustus en september 86.000 pijpen. Heeft die trend zich voortgezet in de laatste drie maanden van het jaar, dan komen we voor het eerste halfjaar uit op 6 maal 170.000 en voor het tweede halfjaar op 6x 86.000 wat een jaarproductie oplevert van 1.536.000 pijpen. Is de geschatte waarde van 2 miljoen pijpen in 1809 zo'n 50.000 frs, dan is dat gemiddeld per pijp 2½ centime. Als de waarde van de franc in 1812 ongeveer hetzelfde gebleven is, dan komen we uit op een jaarproductie van 1.800.000 pijpen.

1812 dec. 86
1813 jan. 86

1816 apr. 60
aug. 65

loon f0,60 volw.
f0,20 kind

De productie gaat naar 'Pruisse'.

1819 Vanwege de Pruisische douane heeft Jean Lenssen zijn voornaamste fabriek, de pijpenfabriek dus, naar Pruisen verplaatst (3).

Merken

Gelukkig wel bewaard bleef de brief, die het provinciaal bestuur op 9 januari 1817 naar de burgemeester van Venlo stuurde, waarin opgave werd gevraagd van alle pijpenfabrikanten en de merken, die zij bezigen (9). Hierdoor weten we tenminste, dat de Goudse pijpmakers niet ten onrechte zo voor hun merkenbescherming gevochten hebben:

Maastricht den 9 January 1817

De in en doorvoer van aarde tabakspijpen, met de merken van inlandsche Fabrieken voorzien, volgens de tegenwoordige wet, verboden zijnde, zoo is het nodig, dat bij de Administratie der Convoyen en lizenten bekend zijn de verschillende merken waarvan de binnen dit Rijk bestaande pijpenfabrieken zich bedienen. Ten einde deze daarmede bekend te kunnen maken, verzoeken wij UEd: om aan ons te doen toekomen

1° De opgave van elk der merken hetzij wapens of letters waarvan de pijpenfabrikanten in uwe Gemeente gevestigd zich voor de onderscheidene door hun vervaardigd wordende soorten van aarde pijpen bedienen.

2° Eene tabel waarop vermeld staan

a de namen en voornamen der Fabrikanten

b de merken, hetzij wapens of letters waarvan zij zich voor de onderscheidene door hun vervaardigd wordende aarde pijpen bedienen.

Het belang der fabrikanten zelve vordert dat deze opgave zoo spoedig mogelijk geschiede, en ieder hunner zal zich dus zeker haasten om UEd: daartoe in staat te stellen, verwagende wij dierhalven uiterlijk voor den 15 dezer uwe rescriptie.

*De Gedeputeerde Staten der
Provincie Limburg*

Hieraan vastgehecht zat de opgave van J.Lenssen zelf:

Les marqués sur les pipes de terre de la fabrique de J.Lenssen dans le commune de Venlo sont suivantes

*WS - D - BBW - 46 - les pipes dit roi
sont gravés des armes de la ville de Venlo*

*Les cannes Sur les pipes de terre de
la fabrique de J. Leaffen dans la commune
de Venlo Sous l'empire*

*WS-D-BBW-46- les pipes dit roi
sont gravées sur unes de la ville de Venlo*

De term 'les pipes dit roi' mag op het eerste gezicht niet zo duidelijk zijn, maar de vertaling luidt letterlijk: 'de pijpen genaamd koning'. Keizers- en koningspijpen komen in de 18e eeuw ook in de pijpmakerij van de Noor Jacob Boy voor (10). 'Helaas is nog niet zeker wat hiermee bedoeld wordt', zegt Don Düco in zijn artikel over de namen van pijpen. Het zouden versierde pijpen kunnen zijn met een steellengte van resp. 33 en 25 duim (11). Een ander laat beide soorten pijpen een lengte van 80 cm hebben (12). Het zou mooi zijn als met keizers- en koningspijp de gezichtspijpen aangeduid worden zoals die, voorzien van een soort kroon, nog al eens gevonden worden. Een dergelijk exemplaar gevonden in Venlo zou dan mogelijk zo'n koningspijp zijn. Helaas is dit exemplaar niet van het wapen van Venlo voorzien. Omdat trouwens de productie van Lenssens fabriek naar 'Pruisse' geëxporteerd werd, zullen we moeten afwachten wat in Duitsland aan vondsten boven de aarde komt.

Op 23 januari 1817 werd de officiële 'Opgave der binnen de stad Venlo bestaande pijpen fabrieken en van de bij dezelve gebruikt wordende merken' opgemaakt. In klad, want er staan wat doorhalingen in en het papier is niet door de burgemeester ondertekend (13). Die doorhalingen is het juist, wat dit archiefstuk zo belangrijk maakt. Hoe belangrijk zal blijken in het tweede deel van dit artikel over de Venlose pijpenfabricage.

In februari 1819 heeft de stad weer een opgave moeten doen van de verschillende merken, die de pijpenfabrikanten in Venlo gebruiken. Dit n.a.v. het Koninklijk Besluit van 25 dec. 1818 waarin het merken-recht geregeld wordt. In heel Nederland werd om die opgave gevraagd, omdat men wil komen tot een registratie van alle pijpmerken in het land om zodoende meer vat te krijgen op de merkimitators (14). Dit resulteert in de nu volgende brandbrief van het provinciaal bestuur (15).

Maastricht den 23 Juny 1819

De onderscheide merken der in Uwe Stad bestaande pijpen Fabrieken, ingevolge der door UEd. Achtb. missive van 25 February 11. aan mij gedane opgave, door mij aan Zijne Excellentie den Minister voor het Publieke Onderwijs enz. ingezonden geworden zijnde, wordt mij als nu door Zijne Excellentie te kennen gegeven, dat de algemeene vergelijking der lijsten aan Hoogdezelve heeft doen zien, dat onderscheidene merken niet alleen door meer dan eene Fabriek in dezelfde Stad, maar ook in meer dan eene Provincie gebezigd worden; zoo dat het te meer noodzakelijk is, om vooral een waakzaam oog te houden op de naking van het 4de Artikel van Zijner Majesteits Besluit van 25 December 11. (Staatsblad N° 47), houdende dat op alle pijpen, merkpapieren, vaten of kisten, behalven het aangenomen merk voor den Fabrikant, het wapen van de Stad of plaats, alwaar de Fabrieken gevestigd zijn, moet en geenzins dat eener andere Stad mag uitgedrukt worden.

Ik nodig derhalve UEd. Achtb. ten gevolge van de op mij verstreken last, uit, om zich te overtuigen dat deze bepaling reeds werkelijk ter executie is gelegd; en in het tegenovergestelde geval, daartoe ten spoedigsten te doen procederen, al-zoo het vanzelve spreekt, dat de voortdurende handhaving van het bedoelde Artikel juist geschikt is, om de Fabrikanten derzelve regt van eigendom op eene billijke wijze te verzekeren; Ik zal UEd. Achtb. spoedig berigt ten aanzien van het in dezen vermeld object, tegemoet zien.

De Gouverneur der Provincie Limburg

Voor de fabriek van Jean Lenssen is dit kennelijk niet meer van belang, want in of kort voor 1819 heeft hij zijn pijpenfabricage over de grens gebracht (16). Het vertrek van de Fransen in 1814* en de gewijzigde econo-mische omstandigheden zorgden ervoor, dat de Venlose bedrijven met exportkarakter geen bestaansgrond meer hadden, waardoor we de bietsuikerproductie en de pijpenfabricage van Lenssen uit het stadsbeeld zien verdwijnen (17). Waarheen is niet bekend. Verschillende gebouwen van het voormalige klooster gaan in andere handen over. Rond 1826 is makelaar P.J.Berger de eigenaar geworden. In 1830 bewoont een timmermansgezin met twee kinderen de oude pijpenfabriek. Jean Lenssen zelf is in 1820 'koopman' en in 1822 wordt hij 'fabricant de sel' genoemd. Tot 1825 bleef hij raadslid. In 1830 bewoont hij het pand Nieuwstraat 17 (een deel van het kloostercomplex). Misschien alleen nog in naam, want na 1825 schijnt hij uitstedig te zijn.

'Het Westerwald' in Limburg

Het moet voor Jean Lenssen niet moeilijk zijn geweest om arbeiders aan te trekken voor zijn pijpenfabriek. Hij laat hele gezinnen overkomen uit zowel Höhr als Grenzhausen, gezinnen die volgens de 'Staat der Bevolking van de Stad en Bantuin Venloo, opgenomen in January 1815' alle wonen in ongenummerde woningen op het terrein van de fabriek van Jean Lenssen. Als bijzonderheid valt daarbij te vermelden, dat die uit Höhr (H) als katholiek te boek staan, terwijl die uit Grenzhausen (G) protestant zijn. Van tenminste twee kinderen weten we met zekerheid, dat ze werken. Toch mogen we wel aannemen, dat er onder de 60 arbeiders van 1816 meer kinderen hand- en spandiensten verricht zullen hebben.

De nummers met een + staan speciaal als 'pijpenbakkerspaar' vermeld. Dat klopt wel met het gegeven uit 1812 (18), waarin sprake is van 3 pijpenmeesters, 70 werklieden en 1 klerk. Door de in Venlo (V) geboren kinderen is te vermoeden van welk jaar af de ouders in Venlo werkzaam zijn.

	mansnaam	vrouwsnaam	voornaam	geboorte- plaats	leeftijd
1		Holzenspies	Elisabeth	Kempach	51 weduwe
	L'Amoureux		Marie	V	7 dochter
2	Bloem		Peter	G	30 vrijgezel
		Jong ,	Gertrude	G	58 weduwe
3	Bloem		Jacob	G	26
4	Bloem		Elisa	G	28
5	Bloem		Johan	G	17
6	Bloem		Catherine	G	15

	mansnaam	vrouwsnaam	voornaam	geboorte- plaats	leeftijd
7	Bloem		Cath. Maria	G	13
	Kennelijk	is Peter het	hoofd van de	familie na de	dood van
	vader.				
8	Breiden ⁺		Mathias	H	45
9		Hermans	Marie Cath ^e	H	38
	Breiden		Peter Mathias	V	5
	Breiden ⁺		Hendrik	V	2
10	Breiden ⁺		Willem	H	44
11		Kalb	Elisabeth	Ransbach	32
	Breiden		Peter	Xanten	12
	Breiden		Willem	V	10
	Breiden		Peter Jacob	V	9
	Breiden		Johan	V	7
	Breiden		Peter Francis	V	6
	Breiden		Anne	V	9 mnd
12		Röden	Elisabeth	H	44 weduwe
13	Breiden		Anne	H	17 dochter
	Alleen deze twee vrouwen blijken in 1820 nog in Venlo te wonen. Anne is dan getrouwd met Johan Hendrik Greefrath.				
14	Demond		Peter	H	39
		Holzenspies	Annemarie	G	27
	Demond		Elisabeth	V	1
15	Dorn		Peter	H	28 vrijgezel
	Wat een verrassing een lid van de beroemde familie Dorn rond 1815 op Nederlandse bodem aan te treffen!				
16		Kamp	Helene	H	42 getrouwd
17	Gend		Catherine	H	8 dochter
	Uitdrukkelijk staat vermeld, dat Helene getrouwd is, dus geen weduwe. Ze is mogelijk gescheiden. Dochter Catherine werkt met haar 8 jaren ook in de fabriek.				
18		Gros	Elisa	H	20 vrijgezel-
	Zij woont op hetzelfde adres als nr.34.				lin
19	Holzenspies		Peter	G	24
20		Rems	Catherine	G	28
	Holzenspies		Willem	V	6 weken
21		Höver	Christine	H	25 vrijgezel-
					lin
22	Kessler		Hendrick	H	39 weduwnaar
	Kesselaar		Peter	H	12
	Kesselaar		Elisabeth	H	10
23	Klultjen		Jacob	H	27
24		Alberts	Aldegonde	V	23
25	Klultjen		Johann	V	6

mansnaam	vrouwsnaam	voornaam	geboorte- plaats	leeftijd
----------	------------	----------	---------------------	----------

Kleutjen		Elisabeth	Roermond	1½
----------	--	-----------	----------	----

In Roermond is kennelijk Kleutjen verstaan of opgegeven. Ik waag de veronderstelling uit te spreken, dat Klultjen eigenlijk Kluitgen heet, omdat die naam in Höhr voorkomt. In 1835 blijkt bij Jacques Knoedgen in Chokier aan de Maas in België ene Jean Kleutgen uit Venlo te werken, die dan 26 jaar oud is (19). Dat kan haast niemand anders zijn dan Johann Klultjen, die immers met zijn 6 jaar al in de fabriek mee werkt.

26	Krotz		Peter	H	40
27		Breiden	Annemarie	H	40
	Krotz		Anne	H	14
	Krotz		Marieanne	V	11
	Krotz		Elisabeth	V	11
	Krotz		Annemarie	V	5
	Krotz		Willem	V	2
	Krotz		Antoinette	V	5 weken

Vermoedelijk werkt Anne mee, omdat achter haar naam speciaal vermeld staat 'jonge dogter'. Later zullen wij haar naar alle waarschijnlijkheid in 1843 als pijpenfabrikante in Venlo terug zien.

28	Leijendecker		Frederick	G	51
		Remms	Annemarie 'in helliger'		41
29	Leijendecker		Jacob	G	18
30	Leijendecker		Anton	G	14
31	Leijendecker		Frederick	G	24 vrijgezel
32	Rems		Johan	G	62
		Rems	Cath. Wilhelm.	G	52
	Rems		Elisabeth	G	24
	Rems		Jacob	G	21
	Rems		Agnes	Herborn	18
	Rems		Jan Willem	G	14
	Rems		Willem	V	8

Hoewel niet aangegeven staat, dat de oudste kinderen 'arbeijder' zijn, mogen we toch wel aannemen, dat ze in de fabriek van Lenssen werken.

33	Rijchardt		Willem	H	52
		Beurskes	Marie	V	29
	Rijchardt		Peter	V	5
	Rijchardt		Anne	V	3
34	Steinebach		Peter	H	51 getrouwd

Met wie hij getrouwd is, is niet duidelijk. Hij woont evenwel op hetzelfde adres als Elisa Gros die vrijgezellin is..

35 Steinebach? Marieanna H 51 weduwe Kleutjen
 36 Steinebach Marieanna H 19 dochter
 Niet duidelijk is of 'weduwe Kleutjen' slaat op haar meisjesnaam, of dat zij voor de tweede maal weduwe is geworden bij de dood van een verder onbekende heer Kleutjen, die misschien wel Kluitgen heette. Maar misschien is zij wel de van Peter Steinebach gescheiden levende mevrouw Steinebach, vroeger weduwe Kleutjen.

37 Wingender Anton H 37

38 Gros Marianne H 30

Wingender Annemarie H 6

Wingender Marianne H 4

Wingender Peter V 2

Een tweede verrassing: leden van de familie Wingender op vaderlandse bodem! Overigens moet Anton zich pas laat in Venlo gevestigd hebben gezien de geboorteplaatsen van zijn kinderen.

39 Wingender Annemaria H 25 vrijgezellin

Het is niet onmogelijk, dat zij een zuster is van bovengenoemde Anton, die immers ook zijn eerste dochter Annemarie noemt.

Als 'koopman in pijpen' staan in 1815 apart vermeld:

40 Holzenspies Willem G 28

Janssen Anne Cath^e Kaldekerken 29

Holzenspies Elisabeth Kaldekerken 2

41 Kehr Nicolas Vallendar 40 weduwnaar

Kehr Henderick Wegberg 6 zoon

Beide 'koopmannen' wonen op het terrein van J.Lenssen. Dit duidt erop, dat beide in de fabriek gewerkt kunnen hebben.

Als 'knecht bij Lenssen' komen in 1815 voor en wonen eveneens op het terrein van de pijpenfabriek:

- Joris Peter Rheydt 41

Lomans Elisabeth Mulheim 46

a.d.Roer

Joris Catherine V 11

Joris Jⁿ Diederick V 10

Joris Wilh.Hendrik V 6

- Klumpkes Jan Swalmen 39

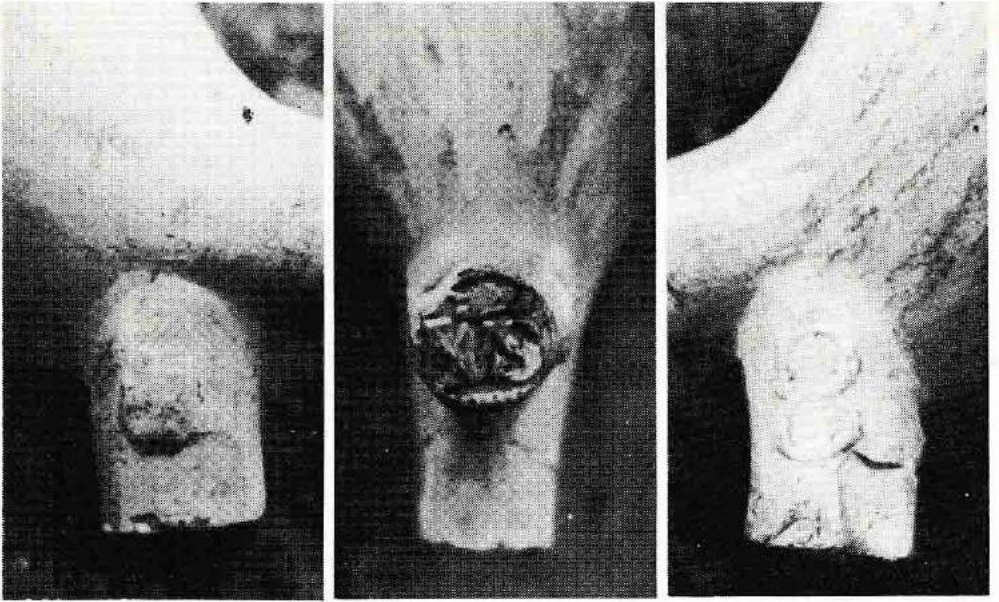
Lappen Dorothee Kaldekerken 37

Klumpkes Adolphe V 7

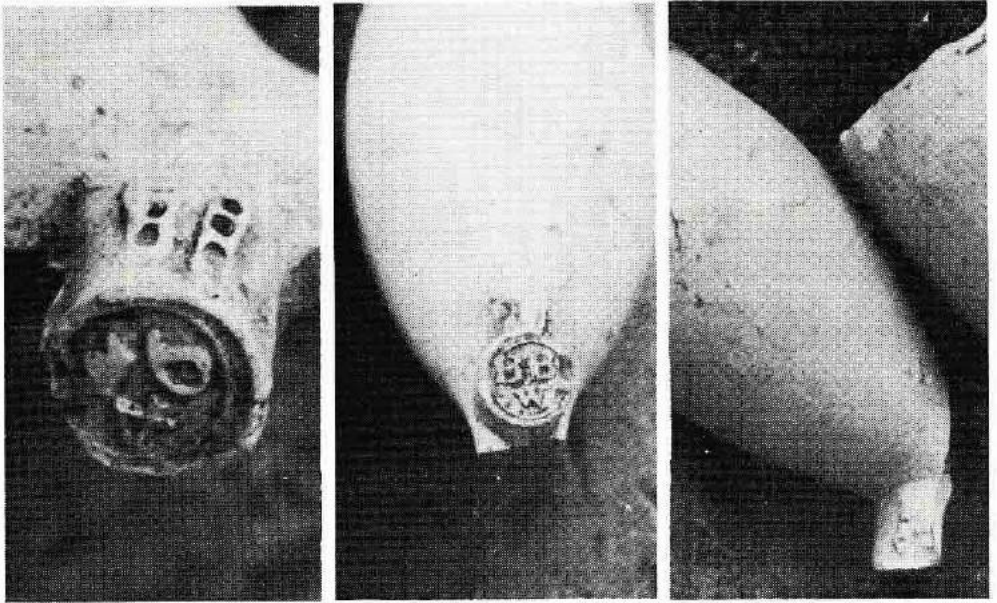
Klumpkes Marie Sibille V 4

Klumpkes Johann V 2

In 1820 is Jan kennelijk overleden: zijn vrouw is dan spin-

Gekroonde WS pijp, gevonden te Venlo. Op de rechterzijde van de hiel is een afwijkend zijhielmerk te zien. Mogelijk is het een lokaal produkt.

In Venlo opgegraven ovoïde pijpen met het (imitatie?) Goudse wapen op de zijkant van de hiel. Lokale pijpmakersprodukten?

ster en zoon Adolphe is dan met zijn 12 jaar al kuiper van beroep.

Nu wonen er in 1815 nog twee gezinnen, waarvan de vaders in Höhr geboren zijn. Deze wonen echter in de stad, dus niet op het terrein van J.Lenssen, en zijn bovendien van beroep postillon. Het zijn - volledigheidshalve - Reyner van Daal die met een Tegelse en Stephan Jacobs die met een Venlose getrouwd is.

DE PIJPFABRICAGE IN VENLO II

De tweede generatie

Volgens de Staat der bevolking wonen er in Venlo in 1820 geen pijpmakers meer die uit Höhr of Grenzhausen afkomstig zijn, althans niet meer op hun oude adres, het terrein van het voormalige klooster Mariaweide.

Nu bevindt zich in de Gemeentelijke Archiefdienst van Venlo een stuk, gedateerd op 23 januari 1817 (20) met de 'Opgave der binnen de stad Venloo bestaande pijpen fabrieken en van dezelve gebruikt wordende merken'. Het was dit document, dat mij door de doorgehaalde namen op het spoor zette van de tweede generatie Venlose pijpmakers.

Opgave der binnen de stad Venloo bestaande pijpen fabrieken en van dezelve gebruikt wordende merken.

Opge- te fabriek	Namen van fabrikanten	Voornamen	opgegeven merken wapens	Letter- teken	Aanmerkingen
1	Lenssen Greefrath	J. Lenssen	keuzewapen van keuze letteren in 2 letters keuze op een cirkel met 2 opgevoerde letters keuze letteren van keuze letteren	WS-D- BBW-16	

Opgemaakt te Venlo den 23 januari 1817
Burgemeester van
St. Venlo

Onder'getal der fabrieken'staat 1; onder'namen van fabrikanten':
 Lenssen (met één streep doorgehaald)
 Greefrath (meermalen doorgehaald)

Onder 'voornamen':

Jan Hendrik (waarvan alleen Hendrik doorgehaald)

Verder staat er bij de opgave der merken onder 'wapens': *het wapen van Venloo, bestaande in den halven Leeuw op een anker; met de spreuk: Festina lente Cauta fac omnia mente.*

Onder 'letters' staat er: W.S. - D - BBW - 46.

Het wapen van de stad Venlo

De ambtenaar die dit stuk klaar maakte, vond in eerste instantie de jongeman Greefrath kennelijk belangrijk genoeg om hem te vermelden. Ik vermoed, dat deze Greefrath de klerk is die Lenssen voor zijn pijpenfabriek in dienst heeft. Lenssen zelf heeft nog vele andere affaires, de klerk moet zijn belangen in de pijpenfabriek behartigen. Bij nader inzien heeft de ambtenaar ten stadhuize zijn fout ingezien en streept - onhandig genoeg - beide achternamen door. Daarna zal hij het stuk opnieuw hebben moeten schrijven, dat dan wel voorzien van 's burgemeesters handtekening naar Maastricht kon worden opgestuurd.

In de Staat der Bevolking 1815 komt een weduwe voor met twee ongetrouwde zoons, waarachter op dat moment geen beroep staat ingevuld, te weten:

	Bossems	Marquerite	Kückhoven ^x	70	weduwe	katholiek
Greefrath		Cornelis	Venloo	20	zoon	
Greefrath		Jan	Venloo	22	zoon	

(Vermoedelijk zijn beider leeftijden verwisseld, want in 1820 blijkt Jan - Joh.Hendrik - 24 en Cornelis 27 jaar te zijn)

Kückhoven ligt onder Mönchen-Gladbach ^x

Greefrath als plaats ligt ten zuiden van de lijn Venlo-Kempen

Volgens hun leeftijden zijn ze lang voor Lenssen zijn pijpen-fabricage begon al in Venlo geboren. Hun vader zal, als hij al pijpmaker is geweest dat beroep niet van huis uit hebben uit-geoeffend. In 1820 blijken beide zoons dan toch pijpenbakker te zijn. Jan is dan gehuwd met een van de arbeidsters uit Lenssens fabriek, en wel met Anna Breiden. Haar moeder Elisabeth Röden woont bij het paar in. (Nrs. 12 en 13 uit de lijst onder 'Het Westerwald' in Limburg)

Volgens het bevolkingsregister van 1820 wonen in de Klaas-straat 18:

Greefradt	Joh.Hendrik	Venlo	24	pijpenbakker
	Breiten Anna	Höer	22	huisvrouw
Greefradt	Corn.Francis	Venlo	$\frac{1}{2}$	zoon
	Röden Elisabeth	Höer	50	zonder beroep, weduwe
Greefradt	Cornelis	Venlo	27	pijpenbakker, jongman
Op hetzelfde adres wonen dan ook nog:				
Muller	Carel	Helmstadt	22	dienstknegt, pij- in Brunswijk pen bakker
Gondlach	Willem	Grosalmerood	id.	Hessen

Helaas ontbreken allerlei andere gegevens die een verhaal over pijpmakers zo interessant kunnen maken. Niets over merken, over kleiaanvoer, werkloon of soorten pijpen. Alleen in 1826 een nieuwe brandbrief van het provinciaal bestuur:

Maastricht den 30 November 1826

Zijne Majesteit onderrigt geworden zijnde dat in sommige Provincien de bepalingen van Hoogstdezelfs besluit van 25 December 1818, (Staatsblad N° 47) betreffende de merken der Pijpenfabrieken, niet worden in acht genomen, zie ik mij verpligt UEd. Achtb. uit te nodigen om te zorgen, dat aan de nauwkeurige handhaving van voors. besluit, voor zoo veel UEd. Achtb. Stad betreft, voortdurend de hand gehouden worde, waar van UEd. Achtb. zich het best zullen kunnen verzekeren door van tijd tot tijd te onderzoeken of werkelijk door de Pijpenfabrikanten te Uwent geene andere merken gebezigd worden, dan die bij UEd. Achtb. missieve van 1 October 1819 N° 141 aan mij zijn opgegeven geworden.

*De Staatsraad Gouverneur
der provincie Limburg (21)*

In 1830 blijkt hij zijn bedrijf uitgebreid te hebben.

Nu wonen er in de Klaasstraat 16:

Greefrath	Jan Hendrik	Venloo	36	pijpenfabrikant
Brijten	Anna	Hör bei	32	
		Coblentz		
Greefrath	Francis	Venloo	10	
Greefrath	Johannes	Venloo	8	
Greefrath	Herman	Venloo	2	
Greefrath	Anna	Venloo	4	
Roeden	Elisabeth	Hör bei	56	weduwe
		Coblentz		
Greefrath	Cornelis	Venloo	39	pijpenmaker
Brijten	Mathijs	Venloo	19	pijpenmaker
Brijten	Hendrik	Venloo	16	pijpenmaker
Brijten	Johan	Venloo	22	pijpenmaker
Kluitgen	Hendrik	Venloo	24	pijpenmaker
Wingender	Peter	Hör bei	25	pijpenmaker
		Coblentz		
	Reichardt Johanna	Venloo	18	pijpenmaakster

Mathijs en Hendrik Brijten zijn de twee zoons van het pijpbakkerspaar Mathias Breiden-Marie Cath^e Hermans (Nrs 8 en 9, uit de lijst onder 'Het Westerwald' in Limburg).

Johan Brijten is de zoon van het pijpenbakkerspaar Willem Breiden-Elisabeth Kalb (Nrs 10 en 11 onder 'Het Westerwald' in Limburg).

Johanna Reichardt is de dochter van het paar Willem Rijchardt-Marie Beurskes (Nr 33 uit de lijst onder 'Het Westerwald' in Limburg).

In 1840 woont het gezin van Joh. Hendrik Greefrath niet in Venlo. Omdat en in 1835 en in 1839 in Louisenburg twee kinderen van hem geboren zijn, en omdat we weten dat er in Venlo op 7 juli 1829 (22) twee pijpmakerijen zijn met 12 werklieden, terwijl op 30 januari 1834 in twee pijpmakerijen nog maar 2 man en twee vrouwen werkzaam zijn (23), mogen we gevoegelijk aannemen, dat hij in 1833 of 1834 vertrokken is.

Venlo wordt in die jaren vanuit Brussel bestuurd. Of deze verandering in de staatkundige toestand te maken heeft met zijn vertrek naar Duitsland is niet duidelijk. Misschien de hele familie, maar in ieder geval zijn oudste zoon bevindt zich in 1846 in het Noordfranse Givet, waar op dat moment twee even-grote pijpenfabrieken (Blanc-Garin & Guyot en Gambier) samen aan ruim 300 mensen werk verschaffen (24). In dat jaar wordt zijn kleinzoon Jan Hendrik geboren, zoon van zijn oudste zoon Cornelis Francis en Antoinetta Dominica Kratz. Twee kleindoch-

Peter Kr^otz
(ca 1775 Höhr)

x
Annemarie Breiden
(ca 1775 Höhr)

Antoinetta Dominica Kratz—x—
(1816 Venlo)

Breiden
x
Elisabeth Röden
(ca 1771 Höhr)

Anna Breiden—x—
(ca 1798 Höhr)

Greefrath

x
Marquerite Bossems
(ca 1745 Kückhoven)
1 Cornelis Greefrath
(ca 1793 Venlo)

2 Johan Hendrik Greefrath
(ca 1795 Venlo)

1 Cornelis Francis Greefrath
(1819 Venlo)
2 Johannes Hendrik Greefrath
(1822 Venlo)
3 Anna Maria Elisabeth Greefrath
(1825 Venlo)
4 Sybilla Elisabeth Greefrath
(1835 Louisenburg)
5 Wilhelm Frans Greefrath
(1839 Louisenburg)

De familiebetrekkingen
van enige pijpmakers
in Venlo gedurende de
periode 1802 - 1853

- 1 Jan Hendrik Greefrath
(1846 Givet)
- 2 Anna Maria Elisabeth Greefrath
(1848 Venlo)
- 3 Maria Sibilla Carolina Greefrath
(15-3-1851 Venlo)

Gedurende de periode 1802-1853 waren in Venlo werkzaam:

Peter Kr ^o tz	-1804-1819;-1830-1840-
Annemarie Breiden	-1804-1819;-1830-
Elisabeth Röden	-1819 -1830-
Anne Breiden	-1819 -1830-;-1848-dec.1853
Johan Hendrik Greefrath	-1819 -1830-;-1848-dec.1853
Cornelis Greefrath	-1819 -1830-
Cornelis Francis Greefrath	-1848-dec.1853
Antoinetta Dominica Kratz	-1848-dec.1853

ters worden dan resp. in 1848 en 1851 in Venlo geboren. En zo weten we, dat de familie weer terug is uit het buitenland. Maar niet voor lang.

Volgens het bevolkingsregister van 1850 wonen nu buiten de eigenlijke stad in de Bantuin in twee huizen de volgende gezinnen:

Rustplaats nr. 1516

Greefrath	Johan Hendrik	1795 Venlo	pijpenbakker
Breiden	Anna	1795 Höhr	
Greefrath	Anna Elisabeth	1825 Venlo	
	Sibilla Elisabeth	1835 Louisenburg	
	Wilhelm Frans	1839 Louisenburg	
Zeitler	Maria	1844 Venlo	
Zeitler	Wilhelmina	1846 Venlo	
Greefrath	Maria Sibilla Carolina	15-3-1851 Venlo	dochter van

Rustplaats nr. 149

Greefrath	Frans Cornelis	1819 Venlo	pijpenbakker
Kratz	Antoinetta Dominica	1816 Venlo	
Greefrath	Jan Hendrik	1846 Givet	
	Anna Maria Elisabeth	1848 Venlo	

Kennelijk was de ruimte in het eerste huis groot genoeg om behalve aan een kleinkind ook nog aan twee wezen onderdak te geven. Ook mogen we aannemen, dat vader en zoon afzonderlijk hun bedrijf uitoefenden, want een document uit 1851 leert ons, dat er in Venlo twee pijpenfabrieken zijn (25).

Op 22 december 1853 vertrekken beide gezinnen weer naar Duitsland en wel naar Essen, zonder de twee wezen die dan opgenomen worden in het kindergesticht van de kolonie Veenhuizen.

En hiermee is dan aan de pijpenfabricage in Venlo een einde gekomen.

DE PIJPFABRICAGE IN VENLO III

Een archiefstuk van 30 januari 1834 (26) leert ons, dat er dan in Venlo twee pijpenfabrieken zijn, waarin 2 mannen en 2 vrouwen werkzaam zijn. Johan Hendrik Greefrath met de zijnen moet dan al uit de stad vertrokken zijn.

Het dagloon bedraagt 1,25 fr. Per jaar is 16.000 kg klei nodig. Aangezien 100 kg klei 25 frs kost, vertegenwoordigt dat een waarde van 4000 frs. Er worden 172.800 pijpen gemaakt, die per gros 2,50 frs kosten, wat een waarde vertegenwoordigt van 3000

frs. Hoe pijpmakers met zo'n verlies moeten leven, is mij een raadsel. Deze hoeveelheid pijpen werd overigens bij Lenssen ruim 20 jaar eerder in één maand gemaakt.

Om welke pijpmakers gaat het nu eigenlijk?

Een document uit 1839 geeft ons hierover uitsluitel (27). Het gaat om G.Dohr, die in 1829 nog wel belasting betaalde, maar niet in 1839. Of de zaken ook slecht gingen. Hij woont in de Klaasstraat. De tweede naam op hetzelfde blad is Kratz, die eveneens geen belasting betaalt en op de Maagdenberg woont, hoewel er ook id. staat onder Klaasstraat. Maar dit moet een vergissing zijn.

Volgens de Staat der Bevolking van 1840 woont in de Klaasstraat 21:

Doorn	Willem Grenshausen Nassau	57	pijpenbakker
Kluitgen	Anne Höer	50	

Bij weduwe Door hangt later in de Klaasstraat 58 nog het uithangbord 'De twee pijpen' uit (28). Ook in 1843 (29) waarin zijn naam doorgestreept is en in 1848 in de 'Opgave der Mutatiën, welke omtrent de in de Stad Venlo bestaande Fabryken, Trafyken sedert 1e January 1843 zijn voorgevallen' (30) komt zijn naam als Door voor. 'Doorn' blijkt dus geen 'Dorn' te zijn maar 'Dohr'.

'Kratz' blijkt in 1843 en 1848 'Anna Kratz' te zijn. Niet duidelijk is waar zij woont in 1840. Waarschijnlijk niet in Venlo. De 'Kratz' van 1839 woont 'Magdenberg'. Met deze naam is welhaast zeker Peter Kratz bedoeld, die in 1815 Peter Krotz (Nr 26 uit de lijst onder 'Het Westerwald' in Limburg) heette. In 1830 en 1840 woont hij als pijpenfabrikant op de Maagdenberg resp. 115 en 134.

Vergelijken we de gegevens van 1815, 1830 en 1840, dan zien we het volgende:

1815 Mariaweide

Krotz	Peter	Höhr	40	pijpenbakkerspaar
Breiden	Annemarie	Höhr	40	
1 Krotz	Anne	Höhr	14	jongedogter
2 Krotz	Marie Anne	Venlo	11	
3 Krotz	Elisabeth	Venlo	11	
4 Krotz	Annemarie	Venlo	5	
5 Krotz	Willem	Venlo	2	
6 Krotz	Antoinette	Venlo	5	weeken

1830 Maagdenberg 115

	Kratz	Peter	Höhr	54 pijpenfabrikant
	Breiden	Anna Maria	Höhr	55
1				
2	Kratz	Maria Elisabeth	Venlo	24
3	Kratz	Elisabeth	Venlo	24
4				
5	Kratz	Peter Willem	Venlo	17 kantoorbediende
6	Kratz	Antoinette	Venlo	13

Dominika

Volgens de registers van 1830, 1840 en 1850 moet Antoinette Dominica in 1816 geboren zijn. Zij is dus niet dezelfde als de Antoinette die in januari 1815 '5 weken' oud is. Dit kind moet vroeg gestorven zijn, waarna de volgende dochter naar haar zusje Antoinette Dominica genoemd werd.

7	Kratz	Jan Josef	Louisenburg	8
		Peter Paulus		
	Breiden	Peter	Xanten	22 pijpenmaker

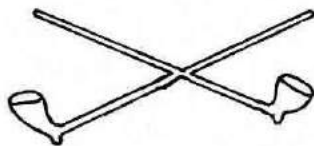
1840 Maagdenburg 134

	Kratz	Peter	Höhr	64 weduwnaar Aarden pijpenfabrikant
1				
2	Kratz	Marie Anna	Venlo	35
3	Kratz	Elisabeth	Venlo	35
4	Kratz	Anna Maria	Venlo	29
5				
6	Kratz	Antoinette	Venlo	23
		Domenia		
7	Kratz	Johan-Josef	Louisenburg	18
		Peter Paul		
8	Kratz	Willem	Louisenburg	11
9	Kratz	Karel	Wachtendonk	6
10	Kratz	Mathias	Louisenburg	3
11	Kratz	Maria Louisa	Venlo	./6

Conclusies en gissingen

Peter Krotz is Peter Kratz. Na zijn dienstverband met Lenssen woont hij rond 1822 in Louisenburg (Pruisen). Hij woont daar nog in 1829. In 1830 woont hij met zijn vrouw Anna Maria Breiden in Venlo. Jan Josef Peter Paulus kan een nakomertje zijn. Dat lijkt al bijna niet meer mogelijk voor Willem (nr.8), hoewel Anna Maria Breiden toen nog leefde. Ze zou dan ongeveer

	2337 400-57	1811
	2337 400-58	1812
	2337 400-59	1813
	2337 400-67	1812
9	Oud-Archief Hanssen 2329 374-6	1817
10	Anneken Pettersen: Pipefabrikken pa Bragernes og dens Grunnlegger Jacob Boy	
	Henning Alsvik: Pipene fra Bragenes Fabrikken	1943
11	Don Duco: De naam van de pijp, Pijpelijntjes jrg.5 nr1	1979
12	Jørgen Ahlefeldt-Laurvig: Clay pipes from Denmark BAR S92, blz. 223 Oxford	1980
13	Oud-Archief Hanssen 2329 374-7	1817
14	D.H.Duco: Goudse Pijpen, blz. 27 (voorlopige versie) Amsterdam	1978
15	Oud-Archief Hanssen 2329 374-8	1819
16	De Luif, uit Venlo's heden en verleden 1e jrg. no 4	1953
17	W.Th.M.Hendriks: Venlo, koop- en handelsstad door de eeuwen	1971
18	Oud-Archief Hanssen 2337 400-5	1812
19	J.Fraikin: Pipe Makers in Wallonia, BAR S106(1), blz. 46 Oxford	1981
20	Oud-Archief Hanssen 2329 374-7	1817
21	Oud-Archief Hanssen 2329 374-9	1826
22	Oud-Archief Hanssen 2329 374-3	1829
23	Oud-Archief Hanssen 2337 400-27	1834
24	D.Duco: De historie van de Gambierfabriek, Pijpelijntjes jrg. 6 nr. 2	1980
25	Oud-Archief Hanssen 2337 400-61	1851
26	Oud-Archief Hanssen 2337 400-27	1834
27	Oud-Archief Hanssen 553 102-1	1839
28	W.Th.M.Hendriks: Venlo, koop- en handelsstad door de eeuwen	1971
29	Oud-Archief Hanssen 2329 374-27	1843
30	Oud-Archief Hanssen 2329 374-28	1848
31	Oud-Archief Hanssen 2329 374-28	1848
	Alsmede de Bevolkingsregisters over de jaren 1815,1820, 1830,1840 en 1850.	

Literatuur.

The Archaeology of the Clay Tobacco Pipe, VI. Pipes and kilns in the Londen region. Met bijdragen van D.Higgins, E.&B.Jarzembowski, Allison Laws, Deidre le Faye, R. le Cheminant, A. Oswalt, A. Thompson en S. Walker. ISBN 0 86054 154 1.

Het boek bevat 293 bladzijden en 100 illustraties. B.A.R. 97

Te bestellen bij: B.A.R.

122 Banbury Road,

Oxford OX2 7BP

Engeland

De prijs is £12.00